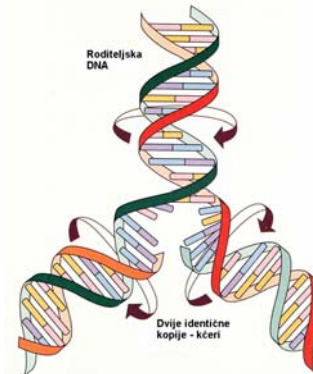

Replikacija, održavanje i preslagivanje genomske DNA

Umnažanje (replikacija) DNA

Replikacija DNA vrlo je složen proces

Replikacija DNA obuhvaća:

- razmatranje dupleksa roditeljske DNA i razdvajanje dviju niti
- potpuno i točno kopiranje svake od roditeljskih niti DNA
- pribavljanje potrebnih količina sva četiri deoksiribonukleotida za sintezu novih niti DNA
- pribavljanje potrebnih količina histona za organizaciju nove DNA u nukleosome i pakiranje u kromosome ($6 \times 10^9 / 200 \times 8 = 240\,000\,000$)

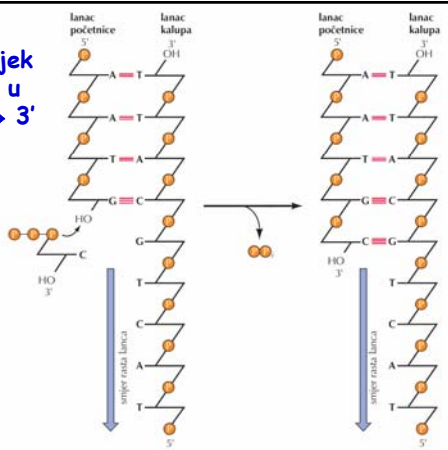
Enzime koji umnažaju DNA nazivamo DNA-polimerazama

Opća reakcija DNA-polimeraze je:

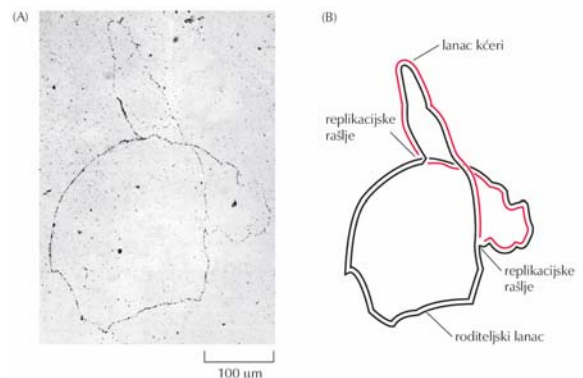

- DNA-polimeraze uvijek sintetiziraju novi lanac u smjeru $5' \rightarrow 3'$
- DNA-polimeraze ne mogu započeti (inicirati) sintezu novog lance DNA
  - započinje ju primaza (RNA polimeraza)
- DNA-polimeraze kopiraju DNA s vrlo visokom točnošću

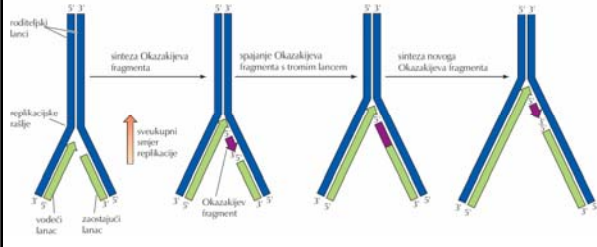
DNA se uvijek sintetizira u smjeru $5' \rightarrow 3'$

U replikacijskim rašljama sintetiziraju se oba lanca DNA (i $5' \rightarrow 3'$ i $3' \rightarrow 5'$)

Zaostajući (tromi) lanac sintetizira se u kratkim Okazakijskim fragmentima

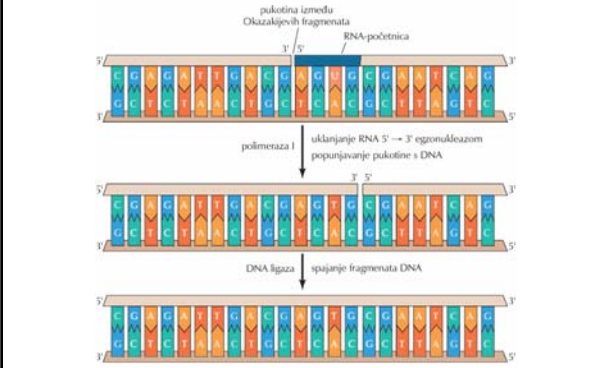

- Bakterijski Okazaki fragmenti dugi su oko 1000 - 2000 nukleotida i njihova sinteza traje oko 2 sec.
- Eukariotski Okazaki fragmenti dugi su svega 100 - 200 nukleotida

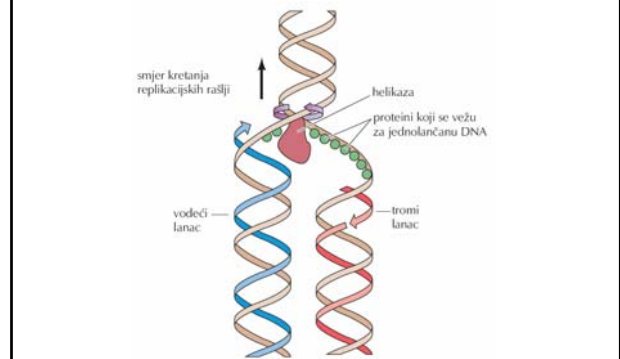
Sinteza DNA počinje kratkom RNA početnicom

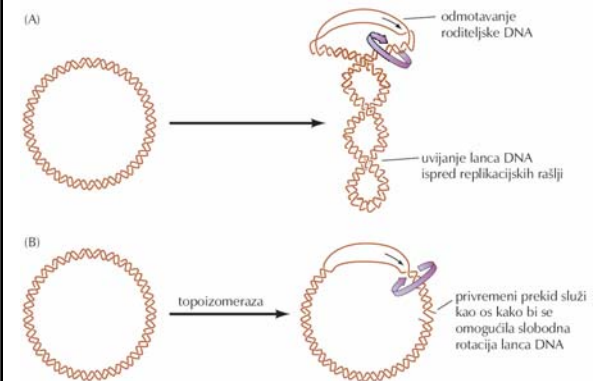
DNA-polimeraza uklanja RNA-početnicu, a DNA-ligaza zatvara pukotinu u DNA

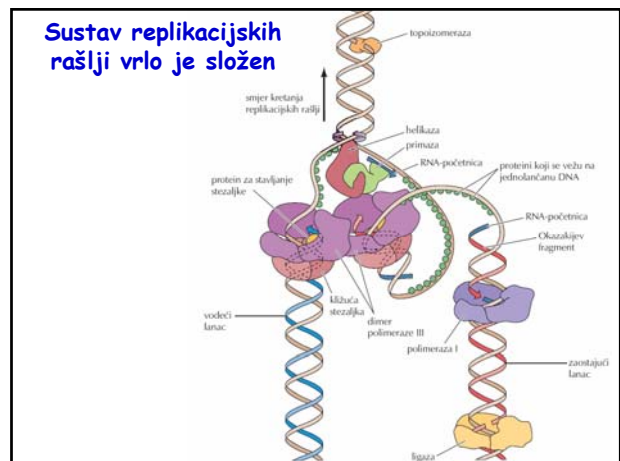
Helikaza razmatra dvolančanu DNA, a proteini koji se vežu za jednolančanu DNA stabiliziraju jednolančanu DNA

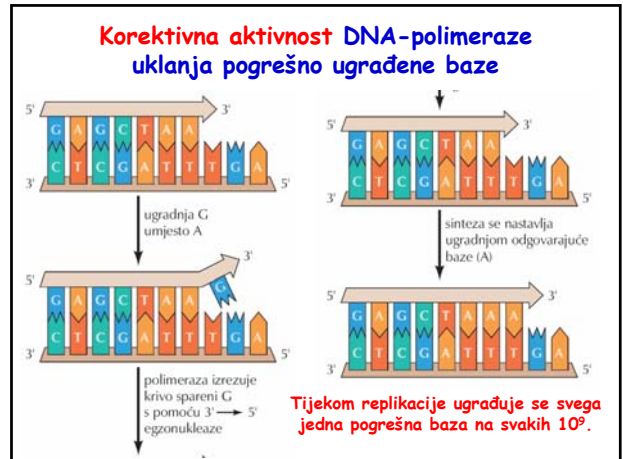
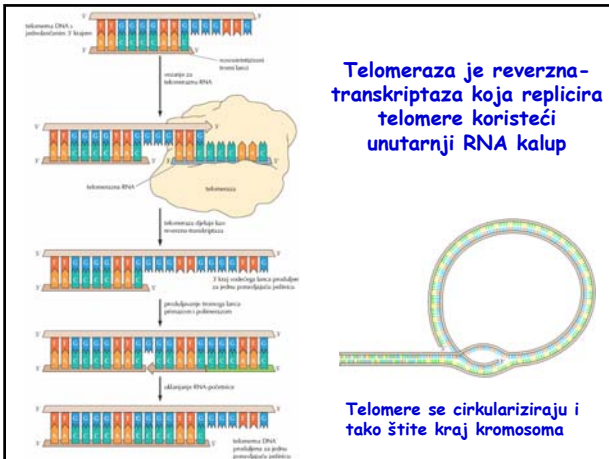

Topoizomeraza uklanja napetost u strukturi nastalu zbog razmatanja uzvojnice

Sustav replikacijskih rašlji vrlo je složen

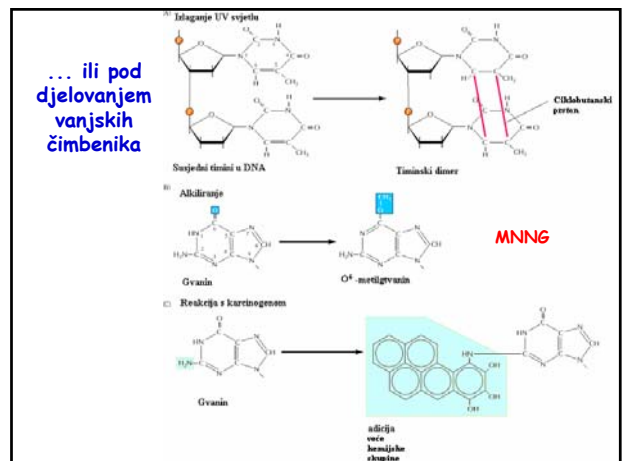
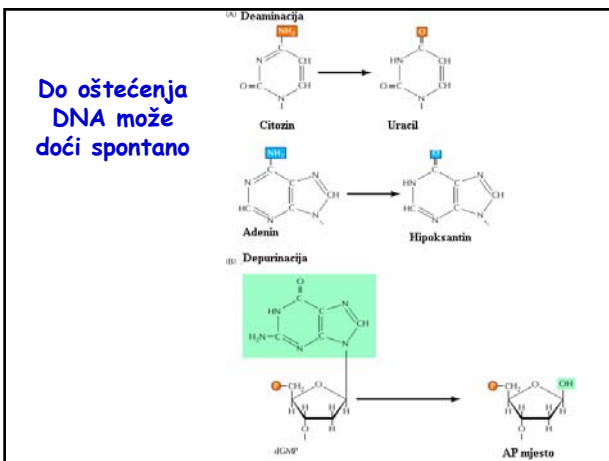
DNA polimeraza I katalizira tri reakcije

- polimerizaciju nukleotida u smjeru 5' → 3'
  - sinteza nove niti DNA
- hidrolizu polinukleotida u smjeru 3' → 5'
  - korektivna aktivnost
- hidrolizu polinukleotida u smjeru 5' → 3'
  - zamjenjuje RNA-početnicu s DNA

Arthur Kornberg 1956.

Koliko su česte pogreške u replikaciji DNA?

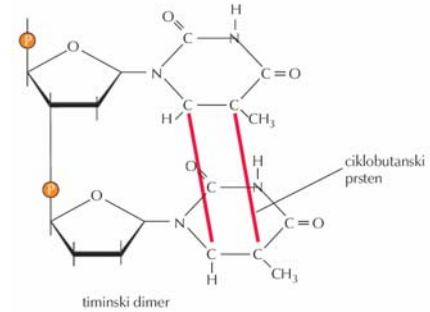
Razlika u slobodnim energijama sparivanja 5'-3' polimerazna aktivnost DNA-Pol III	10 ⁻³
3'-5' egzonukleazna aktivnost DNA-Pol III	10 ⁻⁶
Popravak DNA	10 ⁻⁹
	10 ⁻¹⁰ - 10 ⁻¹¹

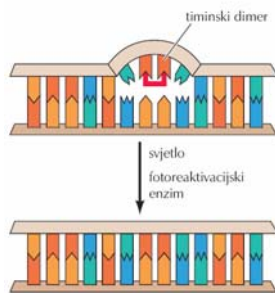
Oštećenja u DNA popravljaju se na više načina

1. Izravni obratom oštećenja
2. Popravak izrezivanjem nukleotida (*nucleotide excision repair - NER*)
3. SOS odgovor - popravak sklon pogreškama
4. Rekombinacijski popravak

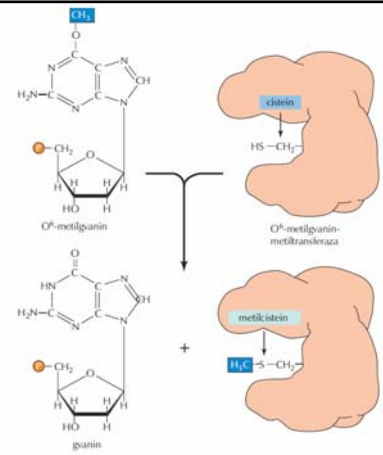
Pirimidinski dimeri nastaju kad se DNA izlaže UV zračenju

Mehanizam koji nazivamo fotoreaktivacija se pirimidinske baze vraćaju u izvorno stanje

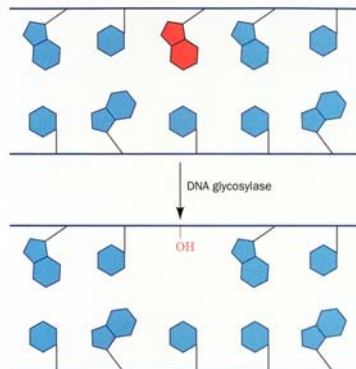
Alkiltransferaze dealkiliraju alkilirane nukleotide

DNA-glikozilaze uklanjaju modificirane baze iz DNA

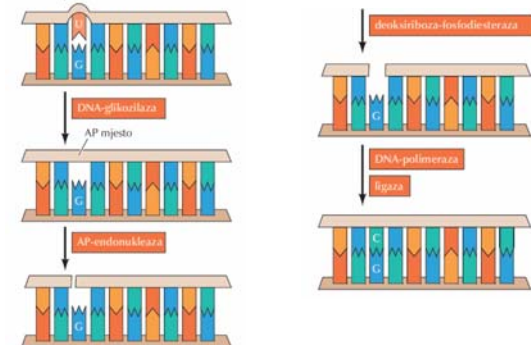
deaminacijom citozina → uracil

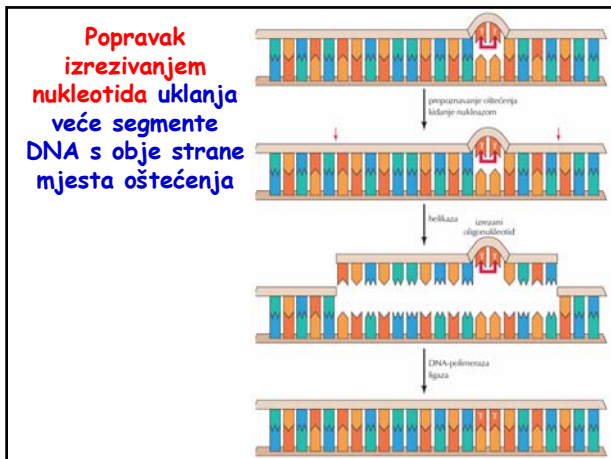
deaminacijom gvanina → hipoksantin

Popravkom izrezivanjem baze uklanja se oštećena baza iz DNA

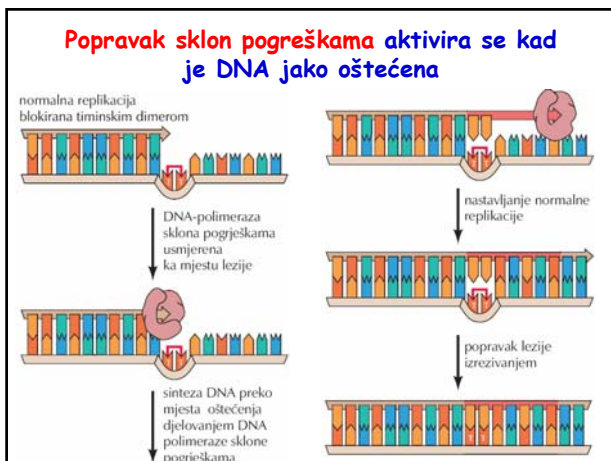
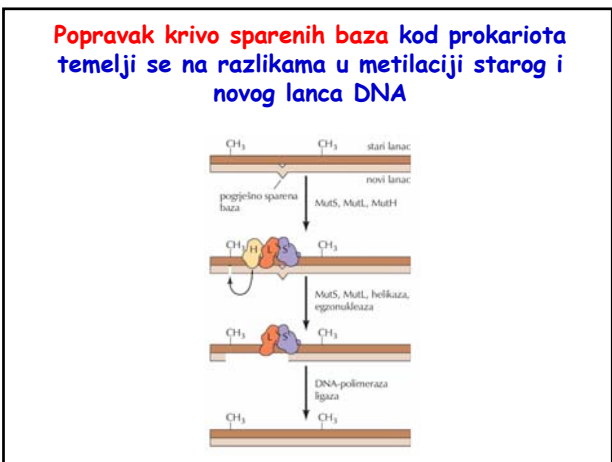
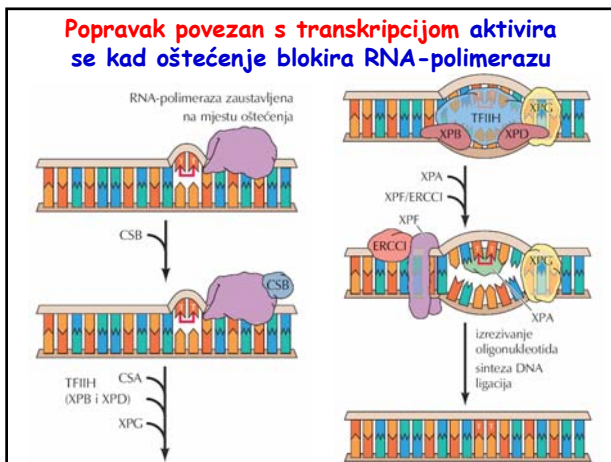
DNA sadržava U stvoren deaminacijom C

Oštećenja popravka izrezivanjem uzrok su nasljedne bolesti kseroderma pigmentozum

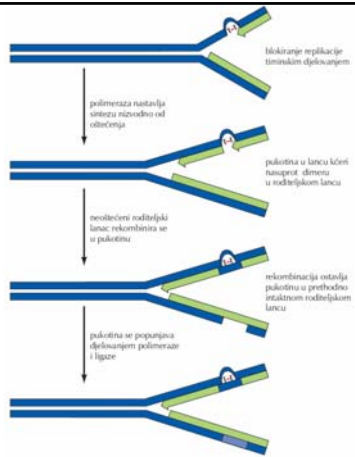
preosjetljivost na svjetlo, 2.000 puta veća učestalost raka kože

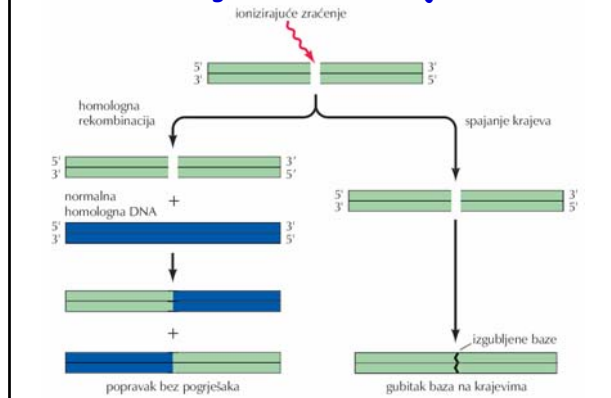
SOS odgovor

- induciraju ga agensi koji oštećuju DNA
  - jednolančana DNA potiče autolizu LexA proteina koji je represor recA, uvr A i uvr B gena
- SOS odgovor omogućava popravak i onih oštećenja koja normalno nije moguće popraviti
  - uništena je informacija s obje niti DNA
- popravak sklon pogreškama (*error-prone*)
  - DNA-polimeraze sklone pogreškama
- SOS odgovor je mutagen, tj. uzrokuje mutacije

U rekombinacijskom popravku oštećena DNA zamjenjuje se neoštećenom molekulom

Dvolančane lomove u DNA moguće je popraviti homolognom rekombinacijom

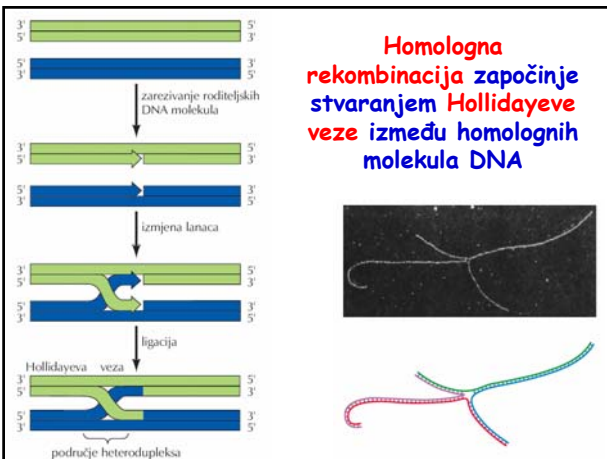
Apoptoza je jedan od načina na koje se organizam brani od mutacija

- apoptoza je programirana smrt stanice
- uzrokuju ju različiti agensi koji oštećuju stanicu
- značajna oštećenja DNA također uzrokuju apoptozu
  - brojna oštećenja u molekuli DNA rezultirat će značajnim brojem mutacija od kojih neke mogu biti vrlo opasne za organizam (npr. tumorska transformacija)
  - organizam se brani od te opasnosti i štiti svoj originalnu genetičku informaciju tako da potiče samouništenje potencijalno opasnih stanica
- apoptoza je jedan od osnovnih kontrolnih mehanizama kod višestaničnih organizama

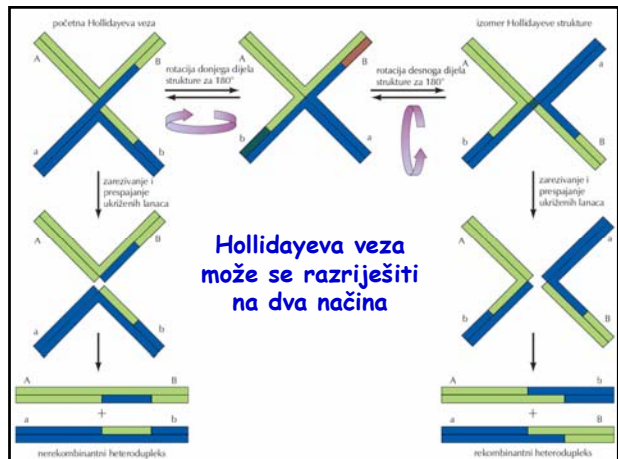
Rekombinacija DNA

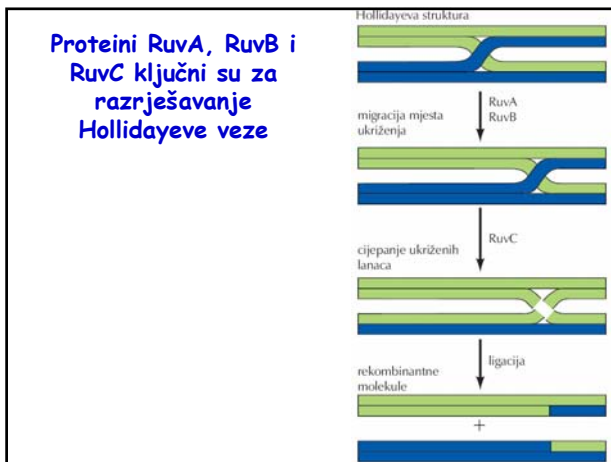
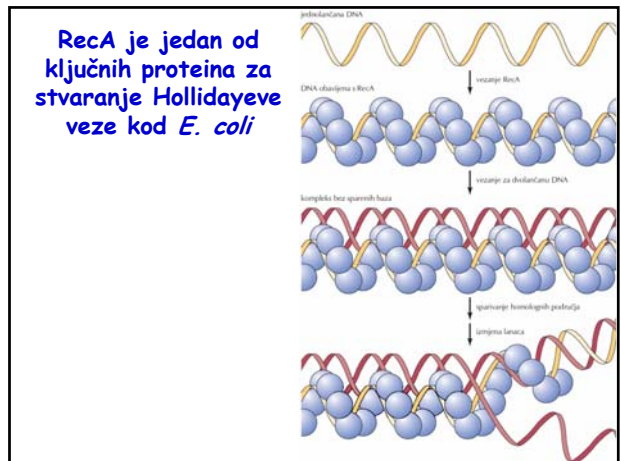
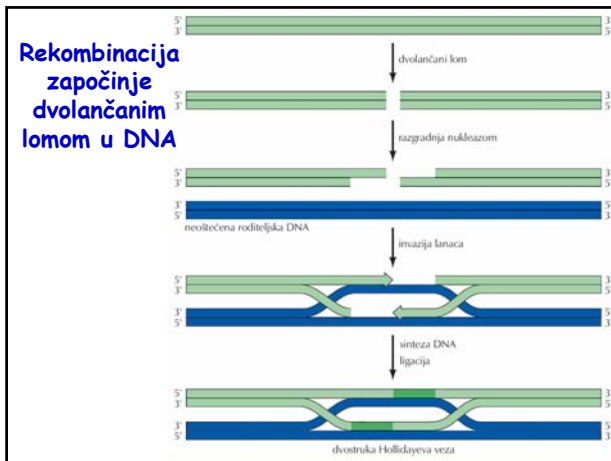
- **Homologna rekombinacija**
  - Rekombinacijski popravak DNA
  - Rekombinacija homolognih kromosoma u mejozi
  - ne mijenja se sadržaj genoma
- **PRESLAGIVANJE GENA**
  - **Mjesno-specifična rekombinacija**
    - Nije nužna potpuna homologija sljedova
    - Preslagivanje imunoglobulinskih gena
  - **Transpozicija**
    - Posredovana DNA intermedijarima
    - Posredovana RNA intermedijarima (retrotranspozicija)
  - **Amplifikacija gena**

Homologna rekombinacija započinje stvaranjem Hollidayeve veze između homolognih molekula DNA

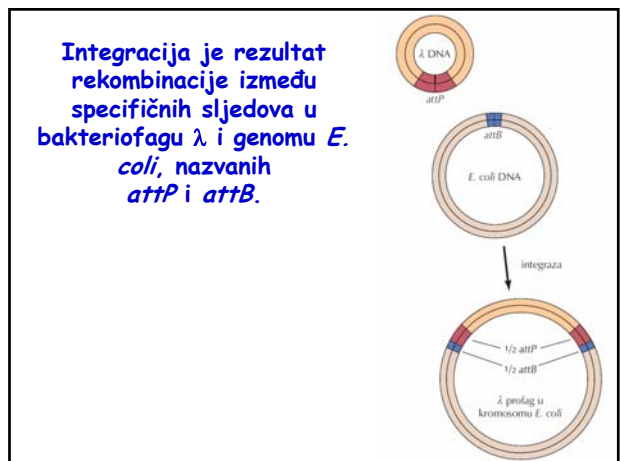
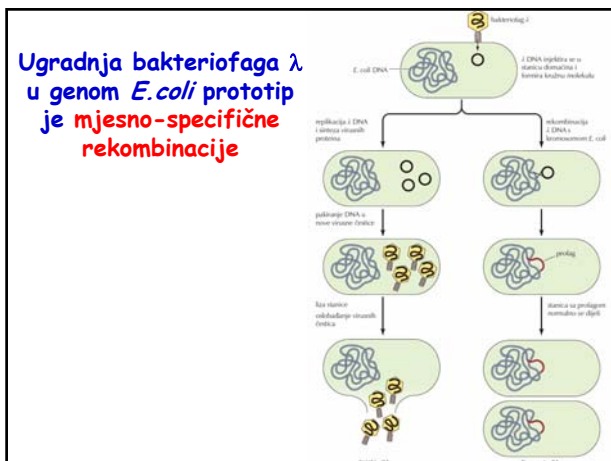

Hollidayeva veza može se razriješiti na dva načina

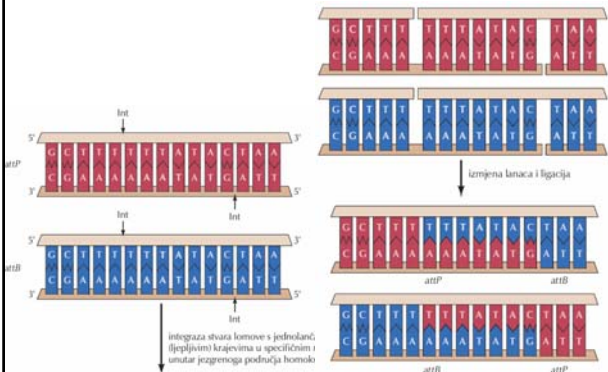

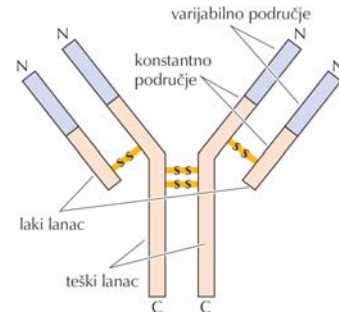
Preslagivanje DNA

Protein nazvan **integraza** uvodi dvolančane lomove u DNA i katalizira rekombinaciju

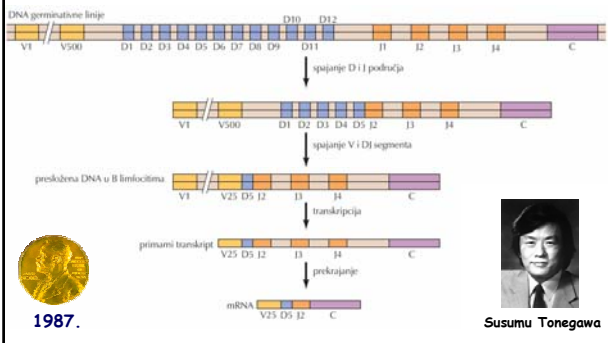

Varijabilna područja imunoglobulina omogućuju specifično prepoznavanje svih stranih antigena

?

Mjesno-specifična rekombinacija omogućuje preslagivanje gena za imunoglobuline i stvaranje velik broj različitih protutijela

Somatska mutagenaza igra važnu ulogu u stvaranju visokoafinitetnih protutijela

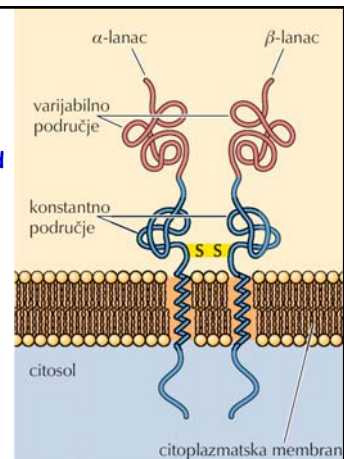
- varijabilne regije protutijela mijenjaju se brzinom od 10^{-3} promjena po nukleotidu po generaciji
  - to je više no milijun puta brže od brzine spontanih mutacija u drugim genima
  - točan mehanizam nije poznat
- B limfociti čija protutijela čvršće vežu antigen se brže dijele → **mikroevolucija protutijela**
  - s vremenom protutijela sve čvršće vežu antigen, tj. postaju sve bolja
  - IgM uvijek ima manje pojedinačne konstante vezanja, ali to nadoknađuje pentamernom strukturom
- zbog somatske mutagenaze je ukupni repertoar protutijela bitno veći od 11,000,000,000 koliko ih može nastati rekombinacijama postojećih gena

Protutijela stupaju u vrlo bliske molekularne interakcije s antigenom

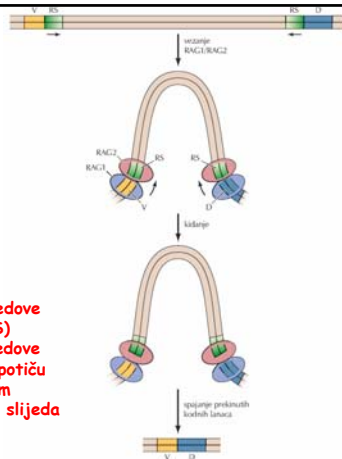
kompleks protutijelo-antigen (peptid iz influenza virusa)

Varijabilna područja receptora T-stanica također se preslaguju mjesno-specifičnom rekombinacijom, no kod njih nije pronađena somatska mutagenaza

Mjesno-specifičnu rekombinaciju imunoglobulinskih gena kataliziraju specifični proteini RAG1 i RAG2

RAG proteini prepoznaju sljedove rekombinacijskog signala (RS) smještene uz kodirajuće sljedove svakoga genskog područja i potiču preslagivanje DNA uvođenjem dvolančanog loma između RS slijeda i kodirajućeg slijeda.

Transpozoni su pokretni genetički elementi koji ne trebaju homologiju za premještanje

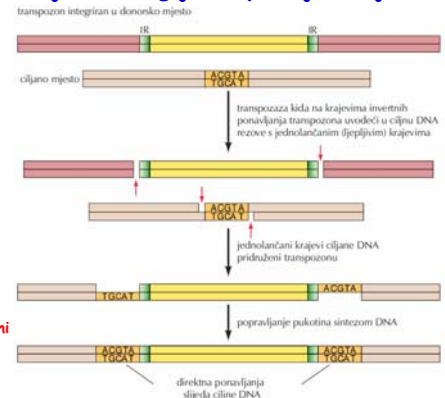

Barbara McClintock

1983.

DNA-transpozoni čine oko 3% ljudske DNA

Transpozicija posredovana RNA-intermedijarima puno je složenija i uključuje replikaciju transpozona

Ljudska DNA sadržava oko 3.000.000 kopija retrotranspozona koji čine oko 40% genoma.

Ponavljajući sljedovi čine preko polovine ljudskoga genoma

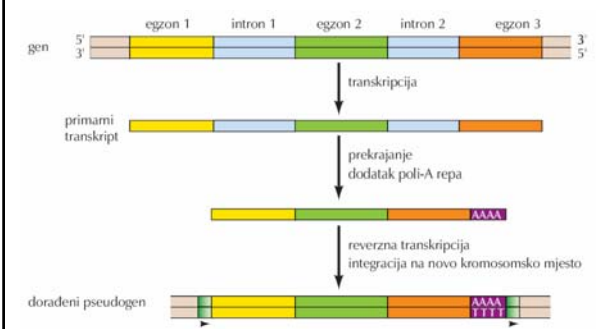
Tablica 4-1. Repetitivni sljedovi u humanom genu

Vrsta sekvence	Broj kopija	Dio genoma
Ponavljanje jednostavnih sljedova*	>1.000.000	~10%
Retrotranspozoni		
LINE	850.000	21%
SINE	1.500.000	13%
Elementi slični retrovirusu	450.000	8%
DNA transpozoni	300.000	3%

* Količina ponavljanja jednostavnih sljedova procijenjena je prema udjelu heterokromatina u ljudskom genomu.

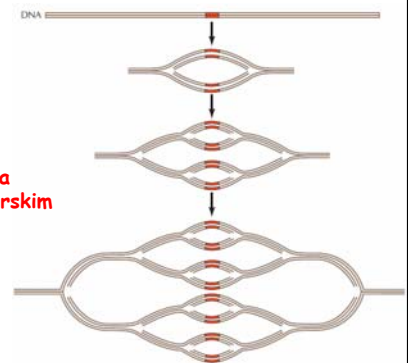
Značajna uloga u evoluciji!

Integracijom DNA nastale obrnutim prepisivanjem dorađene mRNA nastaju dorađeni pseudogeni

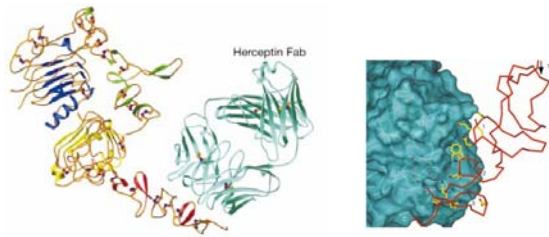

U određenim tipovima stanica dolazi do kontrolirane amplifikacije pojedinih gena

Amplifikacija gena česta je i u tumorskim stanicama.

Herceptin se primjenjuje kod raka dojke koji ima povećanu ekspresiju HER2 receptora

Prekomjerna ekspresija HER2 (jedan od receptora za epidermalni faktor rasta) javlja se u 20%-30% slučajeva raka dojke i povezana je s lošom prognozom.